

Sviták, Zbyněk

Klášter magdalenitek v Dobřanech

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1993, vol. 42, iss. C40, pp. [9]-21

ISBN 80-210-0645-5

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101960>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZBYNĚK SVITÁK

KLÁŠTER MAGDALENITEK V DOBŘANECH

Magdalenitky, jinak nazývané sestry pokání nebo kajicnice sv. Marie Magdalény podle řehole sv. Augustina, dle oděvu též „bílé paní“, byl církevní řád, který vznikl v Německu ve XIII. století pro nápravu padlých dívek. Řád byl nadán výsadami Řehoře IX. a Inocence IV.¹ Z Německa se rozšířil do Francie, Itálie a do dalších zemí.²

Také v českých zemích měly magdalenitky několik domů. Byly to konventy v Dobřanech, na Starém Městě v okolí kostela svatého Havla (později se uvádí u svaté Maří Magdalény na Menším Městě pražském), v Zahražanech u Mostu, v Želivě u Kadaně, v Lounech a Dalešicích na Moravě.³ Nejstarší z nich vznikl již krátce po polovině XIII. století v Dobřanech u Plzně. Poprvé se v pramenech připomíná k roku 1259, ale jeho existence netrvala dlouho. Po dramatických událostech, do nichž byli zainteresováni představení řádu a zřejmě i papežská stolice, byl klášter roku 1282 zrušen.

První pokus o výklad dějin řádu magdalenitek v našich zemích pochází z pera F. J. Zoubka z minulého století.⁴ Situaci kolem dobránského kláštera však podává značně zkresleně. Omyl, který je zřejmě staršího původu,⁵ vznikl záměnou místního jména, když totiž v listinných prame-

¹ Magdalenitkám byla roku 1227 potvrzena benediktinská řehole, která byla roku 1232 změněna na augustiniánskou. Viz: A. Potthast: *Regesta Pontificum Romanorum I*, Berlín 1874, s. 686 č. 7928, s. 774 č. 9025. Viz též M. Buchberger (ed.): *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg im Briesgau 1934, díl VI, s. 775, kde je uvedena další literatura.

² Důkladný celkový přehled dějin řádu i jeho jednotlivých domů (s připojeným registářem) podává A. Simon: *L'Ordre des Pénitentes de Ste. Marie-Madeleine en Allemagne au XIIIme siècle*, Fribourg 1918.

³ Přehled domů v našich zemích uvádí J. Svátek: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*. SAP XX, 1970, s. 597, L. Jirásko: *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991, s. 118.

⁴ F. J. Zoubek: *Magdalenky v Čechách*, PA VII, 1868, s. 286.

⁵ K tomu viz: L. Lancinger-J. Muk ml.: *K stavebnímu vývoji středověké stavby ve Stříbře*, Památky a příroda 4, 1979, s. 147 pozn. 3.

nech zmiňovaná Argentina byla vyložena nesprávně jako Stříbro a nikoliv jako Štrasburk. Z toho vyplynul i následný chybný výklad, podle něhož v Dobřanech měla být pouze kolonie kláštera, zatímco jeho hlavní sídlo bylo položeno do Stříbra.

Rádovému domu v Dobřanech není ani později věnována výrazná pozornost badatelů. Zmínky o něm nacházíme jen mimochodem v souvislosti s celkovou historií řádu nebo s jinými tématy. V souvislosti s dějinami města Dobřan je zmiňován zdejší klášter magdalenitek jen velmi stručně a okrajově. Autoři především přejímají závěry dostupné literatury.⁶

Obecně se dějinami řádu magdalenitek v německých zemích zabýval A. Simon. Ve své práci po všeobecném úvodu, věnovaném řádu jako celku, stručně popisuje osudy jednotlivých domů v zaalpském regionu ve 13. století. Mezi nimi je věnována pozornost i domům u nás — v Dalešicích, Dobřanech, Praze a v Zahražanech u Mostu.⁷ U Dobřan se soustřeďuje na popis sporu kláštera s chotěšovským proboštem Miroslavem.⁸ Dějinám domu magdalenitek se nevyhnul ani J. V. Šimák, který věnuje Dobřanům kapitulu ve svém známém díle o německé kolonizaci.⁹ Stručně a s některými nepřesnostmi popisuje dějiny kláštera. Šimákova autorita ovlivnila i některé novější práce.¹⁰

V literatuře se vytrvale opakuje omyl o existenci kláštera magdalenitek v blízkém Stříbře, kam měly sestry odejít po zrušení domu v Dobřanech.¹¹ V tomto smyslu se o klášteru zmiňují okrajově L. Lancinger s J. Mukem, kteří se zabývají stavebním vývojem středověkých staveb ve Stříbře. Nemohli se pochopitelně vyhnout odmítnutí dřívější hypotézy, podle níž měl být místní minoritský klášter nástupcem a pokračovatelem kláštera magdalenitek. Podle starší literatury (mylným výkladem písemných zpráv) měl ve Stříbře vzniknout po přesídlení řádu právě z blízkých Dobřan po zrušení tamního domu.¹²

Po dnešní dobu se zachovalo 10 listin, které se týkají klášterní historie. Lze je rozdělit na dvě skupiny. První zahrnuje listiny, které klášter sám vydal nebo přijal. Je sem zařazen i vidimus Viticoni, generálního probošta klášterů magdalenitek (pod písmenem F), kterým vidimuje mandát papeže Řehoře X. pražskému biskupu Janovi ve prospěch dobřan-

⁶ F. Andress: *Geschichte der Stadt Dobrzan*, vlastním nákladem 1901, s. 94. Tato práce má kompilační charakter a navíc se soustřeďuje především na popis města v nové době. Také těžiště studie M. Bělohlávka: *Dobřany za feudalismu*, *Minulostí západočeského kraje XVI*, 1980, s. 167—189, leží v mladším období.

⁷ A. Simon: *L'Ordre des Pénitentes*, práce citovaná v pozn. 2. České domy jsou v seznamu pod čísly 7, 8, 33 a 49.

⁸ A. Simon: *L'Ordre des Pénitentes*, s. 109 č. 8.

⁹ J. V. Šimák: *Středověká kolonizace v českých zemích*, Praha 1938, s. 594.

¹⁰ M. Bělohlávka: *Dobřany za feudalismu*, s. 168.

¹¹ Klášter ve Stříbře je uveden např. u J. Svátka: *Organizace řeholních institucí*, s. 597, u Z. Fialy: *Přemyslovské Čechy*, Praha 1975, s. 244, i u J. Kadlece: *Přehled českých církevních dějin I*, Praha 1991, s. 166.

¹² L. Lancinger-J. Muk ml.: *K stavebnímu vývoji*, s. 147 pozn. 3. Srovnej též L. Jirásko: *Ke genezi Stříbra a jeho středověkých staveb*, *Minulostí západočeského kraje XXII*, 1986, s. 148.

ských magdalenitek. Vzhledem ke spojení vydavatele s řádem nelze podíl kláštera na vzniku této listiny vyloučit. Druhá skupina zahrnuje potom ty listiny, v nichž se hovoří o záležitostech konventu v době, kdy již nebyl samostatným právním subjektem.

Hranici mezi nimi lze položit do roku 1272, kdy se klášter dostává do závislosti (ochrany) na chotěšovském klášteře. Po tomto datu nelze zachytit v pramenech zmínky, které by svědčily o tom, že klášter dále vystupoval samostatně jako právnická osoba.

Můžeme vycházet z těchto listin:

První skupina:

- A) 1259 před červencem 22. Vikard z Thürnau a Jan z Dobřan, donace kostela v Dobřanech. (CDB V/1, s. 303 č. 191).
- B) 1259 července, 22. Vikard z Thürnau a Jan z Dobřan, donace patronátního práva kostela v Dobřanech. (CDB V/1, s. 305 č. 192).
- C) 1260 září 20. Vikard z Thürnau a Jan z Dobřan, donace ročního výnosu pěti hřiven. (CDB V/1, s. 366 č. 236).
- D) 1272 října 7. Juta, převorka, a konvent kláštera v Dobřanech, vyrovnání sporu s chotěšovským proboštem Miroslavem. (CDB V/2, s. 316 č. 679). Dvojí vyhotovení.
- E) 1272 října 7. Juta, převorka, a konvent kláštera v Dobřanech, vyrovnání sporu s chotěšovským proboštem Miroslavem. (CDB V/2, s. 318 č. 680).
- F) [před 1281] Viticon, probošt klášterů Marie Magdalény, vidimuje mandát papeže Řehoře X. — viz listina G. (netištěno, SÚA Praha, AZK i. č. 2054).¹³

Druhá skupina:

- G) 1272 srpna 30. Papež Řehoř X. přikazuje pražskému biskupovi Janovi ať nedopustí, aby někdo proti privilegiím napadal klášter v Dobřanech. (CDB V/2, s. 308 č. 674).
- H) 1274 září 9. Jindřich, zástupce řádu magdalenitek v Čechách, souhlásí s vyřešením sporu s Miroslavem. (CDB V/2, s. 420 č. 755).
- I) 1282 října 27. Valter, prokurátor klášterů Marie Magdalény, prodává majetek kláštera v Dobřanech chotěšovskému proboštovi Miroslavovi. (RBM II, s. 153 č. 1287).
- K) 1282 listopadu 22. Valter prokurátor slibuje, že smlouvu učiněnou s Miroslavem nechá ratifikovat od probošta a generální kapituly svého řádu. (RBM II, s. 1187 č. 2715).

Z diplomatického hlediska je zajímavá první skupina. Ačkoliv se na krátkou dobu existence kláštera dochovalo listin poměrně dost, jeví se graficky značně nesourodě.

Listiny A, B a C, tedy ty, které klášter dostal od svých donátorů, nelze graficky sdružit. Každý kus psala jiná ruka, a proto o nich není mož-

¹³ Listina je nedatovaná, vrocení bylo stanoveno podle dat výskytu zmíněných osob podle zásady při vydávání kodexu. Je tedy datem a quo. Musela však být podle dorzuální poznámky pořízené dříve. Srovnej CDB V/1, s. 308 č. 674, záhlavní poznámka.

né jednoznačně prohlásit, že jsou přijemeckého původu.¹⁴ Přitom lze předpokládat, podle analogie s ostatními klášterními fundacemi, interest nového domu na vydání listin. Spíše se tu předpokládá původ jiného, dosud neznámého diplomatického prostředí.¹⁵ Situace u listiny A je ještě komplikovanější, protože se dostala do archívu kláštera strahovského a nikoliv chotěšovského, kde se dochovaly ostatní listiny magdalenitek, a doposud se nepodařilo vysvětlit, proč tomu tak je. Je také možné, že byla vyhotovena později, když se ukázala potřeba této listiny poté, co všechny písemnosti magdalenitek přešly do držení chotěšovského kláštera.¹⁶ Listina D se dochovala ve dvou vyhotoveních. Ruka prvního z nich je přijemecká, tedy chotěšovského písaře, a napsala zároveň i listinu E. Druhé vyhotovení se také považuje za přijemecké.¹⁷ Listina F je psána rukou odjinud neznámou. Ačkoliv iniciativa Dobřan na vzniku této listiny je pochopitelná, nelze doložit, že by se na ní klášter podílel prakticky. Mohlo tu jít i o kancelář vydavatele — probošta Viticonu. Možnost působení vlastní kanceláře se předpokládala u listiny H.¹⁸ Jenže tato listina je psána stejnou rukou jako listina K,¹⁹ a tu psala ruka chotěšovského písaře, protože písmo je doloženo také odjinud, a to z listiny Anežky z Amchovic pro Chotěšov z 1. prosince 1282.²⁰ Mezi zmiňovanými listinami lze zachytit i sice malou, nicméně významnou podobnost stylistickou.²¹

Podobně negativní soud lze vyslovit i o stylistické příbuznosti listin první skupiny. Velmi sporadicky se lze zachytit v listinách A a B,²² ale jedná se prakticky o stejnou věc. Podobná situace je i u listin D a E, ale ty jsou chotěšovského původu²³ a nelze je tedy zařadit mezi písemnosti, které vyprodukoval dobřanský klášter. Listina F pro podobné úvahy neposkytuje prostor, protože se jedná o vidimus papežského mandátu a nový text listiny je příliš krátký.

Graficky se klášter tedy mohl podílet na listinách A a F, ale stejně tak mohly být dílem břevnovského kláštera (v případě listiny A) anebo

¹⁴ CDB V/1, s. 303 č. 191, s. 305 č. 192, s. 366 č. 236, záhlavní poznámky.

¹⁵ J. Šebánek - S. Dušková: *Kritický komentář k moravskému diplomatáři* (dále KK), Brno 1952, s. 249.

¹⁶ KK s. 250.

¹⁷ CDB V/2, s. 316 č. 679, záhlavní poznámka.

¹⁸ CDB V/2, s. 420 č. 755, záhlavní poznámka.

¹⁹ Grafická shoda se projevuje stejným charakterem písma, stejně jsou psány jednotlivé litery: zvláště typické jsou „r“, „d“ a „a“, u litery „g“ kolísá zaoblenost spodní smyčky, „s“ a zkratka pro „et“ mají více forem, které se však objevují ve všech třech srovnávaných listinách. Dalším výrazným znakem je grafická shoda některých slov v textu.

²⁰ RBM II, s. 1187 č. 2716.

²¹ Ve všech třech listinách je v koroboraci neobvyklý termín: CDB V/2, s. 420 č. 755 má vazbu „... sigilli nostri cum munimine...“, RBM II, s. 1187 č. 2715 „... sigilli nostri cum munimine...“, RBM II, s. 1187 č. 2716 „... sigilli germani nostri Gerhardi dicti de Dolen cum munimine, necnon domini abbatis Teplensis... sigilli cum imagine...“

²² KK s. 249.

²³ CDB V/2, s. 318 č. 679 a s. 320 č. 680, záhlavní poznámky.

písařského okruhu generálního probošta magdalenitek Viticony (u a listiny F).²⁴ Je možné tedy konstatovat, že samy magdalenitky v Dobřanech nevyvíjely zaznamenatelnou diplomatickou činnost. Spíše se lze přiklonit k předpokladu, že písemnosti magdalenitek jsou produktem diplomatického okruhu, kde si klášter mohl nechat vyhotovit potřebné listiny.²⁵

Pro řádnou existenci kláštera a jeho další nerušený rozvoj, tak, aby mohl vykonávat v úplné míře své funkce, bylo potřeba jej zabezpečit jistým majetkem — donacemi. Jako hlavní a jediní donátoři vystupují Vikard z Thürnau a jeho zeť Jan z Dobřan,²⁶ kteří darovali tehdy zřejmě nově vzniklému klášteru kostel v Dobřanech a patronátní právo k tomuto kostelu. Výtěžku z patronátu měly sestry použít k financování stavby řádového domu. Dále magdalenitky dostávají od stejných dárců 5 hřiven stříbra, které k řečenému kostelu od pradávna přísluší.²⁷ Tato listina obsahuje ještě dovětek, že totiž donátoři osvobozují dušníky kláštera od jakýchkoli daní a poplatků, které by jinak příslušely městu.²⁸ Toto je vůbec první zmínka o Dobřanech jako o městu (civitas).²⁹ Zprávy o vzniku domu magdalenitek spadají tedy přibližně do doby, kdy se konstitovalo městské osídlení.³⁰ Ačkoliv mezi svědky prvních donačních listin nalézáme měšťana, prokázat případnou iniciativu měšťanů na vzniku nového kláštera je z důvodů nedostatku zpráv obtížné.³¹

Období relativně klidného ekonomického vývoje bylo přerušeno po změně majitele Dobřan, k němuž došlo mezi lety 1260—1273. Zatímco k prvním ročním datu se uvádí na Dobřanech zmiňovaný Jan společ-

²⁴ Pro malé množství srovnávacího materiálu nelze tuto otázku uspokojivě vyřešit.

²⁵ CDB V/1 s. 303 č. 191, s. 305 č. 192, s. 366 č. 236 záhlavní poznámky. Takovýmto místem mohl snad být i strahovský klášter, v jehož archivu se dochovala listina A. Viz: KK, s. 250.

²⁶ Tyto osoby jsou považovány za zakladatele kláštera. Nikde v pramenech však nejsou takto výslovně jmenovány. Magdalenitky je označují pouze za své patrony (viz listina E).

²⁷ Jedná se o listiny A, B a C z let 1259—1260.

²⁸ V těchto listinách není nikde řečeno, že by klášter dostal od Vikarta a Jana mlýn, jak vyvozuje J. V. Šimák: *Středověká kolonizace*, s. 595 a po něm opakuje M. Bělohlávek: *Dobřany za feudalismu*, s. 168. Příslušné místo z listiny C „... dos ecclesie absoluta debeat tam in agris quam in pratis flumini-bus, molendinis atque piscationibus...“ je formulováno obecně. Klášter však zřejmě nějaké pozemkové vlastnictví měl, protože při vyrovnání sporu (viz dále) odevzdává chotěšovskému klášteru „...omnia mobilia et immobilia...“ (viz listina D).

²⁹ Nebereme-li v úvahu zmínku z listiny B „...Chunradus burgensis de Dobirsan...“. Toto místo obsahuje i listina A, ale není jisté, zda nevznikla později. Viz KK, s. 250 V potvrzení statků kláštera chotěšovského papežem jsou Dobřany zmíněny jako „villa cum foro“, CDB V/2, s. 353 č. 708.

³⁰ J. V. Šimák: *Středověká kolonizace*, s. 595, předpokládá, že Dobřany byly v té době vysazeny. Vznik kláštera společně se založením města je u některých řádů, převážně mendikantských, obvyklé. U magdalenitek je to netypické. K tomu viz: L. Jirásko: *Kláštery ve městech v Čechách a na Moravě ve 13. století*, Hospodářské dějiny 4, Praha 1979, s. 152.

³¹ Donační listina B (i listina A) uvádí mezi svědky měšťana Konráda. Podobné tendence jsou známy z blízkých Klatov. Viz: L. Jirásko: *Kláštery*, s. 154.

ně s Vikardem z Thürnau, když udělují z titulu vlastníků kláštera výhody, k roku 1273 jsou Dobřany uvedeny mezi statky kláštera chotěšovského v konfirmaci papeže Řehoře X.³²

První ohlasy budoucí krize jsou patrné koncem srpna 1272 z mandátu, kterým přikazuje papež Řehoř X. pražskému biskupovi Janovi, aby nedopustil, aby klášter svaté Marie Magdaleny v Dobřanech byl zkracován ve svých právech.³³ Listinu vydala papežská kancelář pravděpodobně na žádost magdalenitek bez hlubší znalosti věci, protože mandát má formulář, obvyklý pro tyto příležitosti.³⁴ Klášter se zřejmě potřeboval opřít o autoritu papežské stolice. Považoval tuto listinu za velmi důležitou, protože byl pořízen její vidimus.³⁵

K vyvrcholení celé krize došlo nedlouho poté, již počátkem října. Vlastní spor a jeho výsledky popisují dvě listiny, z nichž první se dochovala ve dvou vyhotoveních.³⁶ Záležitost, jež byla příčinou ruznic mezi kláštery, se týkala pěti hřiven stříbra, které měly být, jak plyne z listiny D, vypláceny klášterem chotěšovským konventu magdalenitek. Pravděpodobně šlo o sumu, kterou klášter získal listinou C od svých patronů Vikarda a Jana. K takovéto dohodě mezi kláštery muselo dojít po změně majitele Dobřan, kdy všechna práva a z nich plynoucí ekonomické výhody přešly na Chotěšov.

Magdalenitky, zřejmě vybaveny autoritou papežského mandátu i darovací listinou patronů, povolaly klášter chotěšovský a jeho probošta k soudu před biskupa Ratibořského. Strana chotěšovská ovšem vznesla námitky, totiž že „Boemia non continetur sub regno Alamanie, cum sit regnum per se et alio utatur idiomate, nec idem episcopus racione predicta poterat cognoscere“ a odvolala se k papežské stolici.³⁷ Další průběh i výsledek sporu jsou velmi překvapující. Magdalenitky v listině D prohlašují, že na radu moudrých mužů jsou si vědomy, že jejich spor není právně podepřen a na radu moudrých a rozvážných (byli to duchovní feudálové z okolí)³⁸ dávají se v ochranu do rukou probošta kláštera chotěšovského. Dále Chotěšovu podřizují vikáře, kterého zvolily. Nakonec prohlašují, že všechno movité i nemovité, které drží ke kostelům v Dobřanech, tedy to, co přijaly od pánů Vikarda a Jana, předaly chotěšovskému proboštovi. Ale vzápětí vše od téhož probošta přijaly zpět na znamení podřízenosti.³⁹ Chotěšovského probošta Miroslava jmenují svým ochráncem.

³² V CDB V/2, s. 353 č. 708.

³³ Listina G.

³⁴ CDB V/2, s. 308 č. 674, záhlavní poznámka, A. Simon: *L'Ordre des Pénitentes*, s. 239 č. 126.

³⁵ Viz listina F. K době jejího vzniku viz. pozn. 12.

³⁶ Jsou to listiny D a E. Listina D se dochovala ve dvou vyhotoveních. Proč smlouva dostala dvojí vyjádření není jasné, zvláště proto, že obě verze mají hlavní body smlouvy shodné. U těchto listin je přivěšena pečeť dobřanských magdalenitek. Její použití při jiné příležitosti není známo.

³⁷ CDB V/2, s. 316 č. 679.

³⁸ Podle exempláře A 1 listiny D a podle listiny E to byli opat kladrubský, dva minorité ze Stříbra, děkan v Teplé, plebáni ve Staňkově a Chotěšově, měšťané z Dobřan a vizitátor magdalenitek, speciálně k tomuto aktu přizvaný. Exemplář A 2 uvádí výslovně jen minority ze Stříbra a vizitátora řádu.

Došlo tak k situaci, kdy jeden klášter byl vzat do ochrany druhého kláštera. Movitý a nemovitý majetek mu byl prakticky propůjčen do vlastnictví. Vznikl tak nezvyklý majetkový vztah mezi dvěma duchovními ústavami, který v našich zemích ve XIII. století není běžný. Tento stav je zárodkem nestability a později povede k likvidaci domu magdalenitek v Dobřanech.

V porovnání s právními nároky, zakotvenými v listinách donátorů Vikarda a Jana, překvapí výsledek sporu a faktický přechod vlastnických práv na ekonomicky silnějšího souseda, který měl za sebou rozsáhlé pozemkové vlastnictví.⁴⁰ Skutečnou příčinu by bylo možno najít ve zmínce z listiny E, že totiž na klášter chotěšovský přešlo zanedlouho poté — myslí se po darech Vikarda a Jana — patronátní právo. Konkrétní podrobnosti sice nelze z listin získat, ale můžeme se domnívat, že k tomu došlo při změně majitele Dobřan. Mezi těmi osobami uvedenými v této listině, které daly klášteru dobrozdání, nalezneme velké množství pravděpodobných straníků chotěšovského kláštera — děkana tepelského, plebána v Chotěšově i měšťany z Dobřan (tehdy již v chotěšovských rukou).

Zájem chotěšovského kláštera o Dobřany vycházel z koncepce budování klášterního dominia. Na rozdíl od jiných církevních institucí bylo jeho panství budováno jako koncentrované.⁴¹ Dobřany se nalézají velmi blízko vlastního centra klášterství, vzdálenost je asi 7 km. Většina statků ležela na pozemcích vysoké bonity a tato kvalitní půda byla právě na území Dobřan.⁴² Také Dobřany, jako trhová ves (nebo městečko) musela být pro hospodářské výsledky přínosná.⁴³ Zdá se pravděpodobné, že zájem chotěšovského kláštera mířil právě tímto směrem.

Po vyřešení uvedeného sporu se Dobřany objevují v confirmaci statků papežem Řehořem X. z roku 1273.⁴⁴ Téhož dne potvrzuje papež statky Chotěšova i jeho sesterskému klášteru — Teplé.⁴⁵ K rozhodnutí sporu nakonec v roce 1274 při osobní návštěvě Dobřan přidává svůj souhlas plnou mocí generální kapituly řádu i Jindřich, řádný zástupce klášterů svaté Marie Magdaleny v Čechách, na Moravě, v Rakousku, Štýrsku i Bavorsku.⁴⁶

Konečné řešení všech problémů kolem dobřanského kláštera nastalo za „zlých let“ po smrti českého krále Přemysla Otakara II., konkrétně v roce 1282. Dochází k úplné likvidaci kláštera magdalenitek v Dobřanech. Svědčí o tom listina Valtera, převora řádu magdalenitek, syndika, visitá-

³⁹ Tak zřejmě přešel archiv magdalenitek do Chotěšova a sestry s listinami nemohly disponovat, protože ty jistě nebyly mezi věcmi, které magdalenitkám byly vráceny.

⁴⁰ Jeho rozsah je patrný ze zmíněné papežské confirmace, viz CDB V/2, s. 353 č. 708.

⁴¹ J. Čechura: *Struktura pozemkové držby v západních Čechách na počátku husitské revoluce*, Sborník historický 31, 1985, s. 18n.

⁴² J. Čechura: *Struktura*, s. 19.

⁴³ R. Nový: *Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách*, ČsČH XXI, 1973, s. 100.

⁴⁴ CDB V/2, s. 353 č. 708.

⁴⁵ CDB V/2, s. 351 č. 707.

⁴⁶ Listina H.

tora a vyslanec Jindřicha, generálního převora řádu magdalenitek,⁴⁷ která popisuje zasedání, na němž bylo rozhodnuto o odvolání domu z Dobřan.

K tomuto jednání došlo na podnět kláštera stejného řádu (v Praze za hradbami u svatého Havla),⁴⁸ který, jak se praví v listině, upozorňoval generální kapitulu svého řádu již dlouhý čas na nepřístojnosti v klášteře i na to, že majetek, který magdalenitky v Dobřanech mají, je natolik zdevastován z důvodů všeobecné války, která zavládla v Čechách, že nenesе žádný užitek. Na to po čase zareagovala zmíněná generální kapitula, která se za tímto účelem sešla 10. června. Tam bylo rozhodnuto vyslat do Čech svého delegáta, který měl na místě posoudit situaci a rozhodnout o dalším postupu. Zástupce generální kapituly, právě vydavatel této listiny Valter, dostal oprávnění k směně a výměně nebo prodeji majetku kláštera, kdyby se naskytl příhodný zájemce. Měl na místě rozhodnout, zda má smysl, aby klášter zůstal na místě nebo se přestěhoval do příhodnějších končin; za schůdnou variantu byl považován přechod do okolí Rýna.⁴⁹ Jednání probíhalo před forem, na němž byli zastoupeni významní církevní hodnostáři — opatě klášterů tepelského, břevnovského a kladrubského, probošti žatecký, boleslavský, převor křížovníků v Praze a dále nižší duchovní z okolí. Mezi významné účastníky musíme započítat i bývalého protonotáře Přemysla Otakara II. Jindřicha, jehož dílem je listina po grafické stránce.⁵⁰ Podle jeho dřívější činnosti, doložené z okruhu chotěšovského kláštera, je možné jej posuzovat jako exponenta chotěšovských zájmů.⁵¹

Když Valter zjistil celkovou situaci, rozhodl se, jak nás zpravuje, pro prodej, zvláště poté, co se naskytl příhodný kupec. Nebyl jím nikdo jiný než chotěšovský probošt Miroslav. Tomu nakonec prodal všechny majetek magdalenitek za sumu 70 hřiven stříbra. Není však jisté, zda tento obnos vůbec dostal. V této listině prohlašuje Valter, že sumu již obdržel. Ovšem za několik dní po tomto jednání vydává další listinu,⁵² kterou potvrzuje proboštovi a klášteru chotěšovskému svůj závazek, že mu pošle od generální kapituly listiny, které by ujednání o prodeji potvrzovaly. Tyto listiny se ovšem nedochovaly, nemáme ani jistotu, zda do Čech

⁴⁷ Listina I.

⁴⁸ Je to první zmínka o tomto klášteře.

⁴⁹ „...in partibus Reni vel alias, ubi pacis tranquillitas vigeat.“ Viz.: RBM II, s. 153 č. 1287. Odtud je patrné, že se pomýšlelo na přesídlení do klidných míst, kterými Čechy po smrti Přemysla Otakara rozhodně nebyly, jak o tom sama hovoří tatáž listina. Lze připomenout i příhodu z blízkého okolí kláštera viz RBM II, s. 501 č. 1170.

⁵⁰ S. Dušková: *Kdo byl notář Jindřich*, SPFFBU 1960, C 7, s. 71 pozn. 78, J. Šebánek-S. Dušková: *Česká listina doby přemyslovské 1*, SAP 6, 1956, s. 161 pozn. 59.

⁵¹ J. Šebánek-S. Dušková: *Česká listina doby přemyslovské 2*, s. 204 pozn. 161.

⁵² Listina K. V této listině je uvedeno jméno převorky s predikátem. V listině je psáno „Iuta dicta de Ar.“ J. V. Šimák: *Středověká kolonizace*, s. 595, uvádí Jutu von Au. Z celého osazenstva kláštera je jménem známa právě jen převorka.

vůbec přišly.⁵³ Naproti tomu zdůrazňuje, že v případě nedodržení smlouvy, totiž nebude-li mu předáno oněch 70 hřiven, nebude úmluva platná. K jistému vyrovnání ovšem muselo dojít, a tím i k uspokojení nároků všech stran, protože spor o tento obnos není později v listinách zachycen.

V každém případě tato ujednání znamenají definitivní konec kláštera magdalenitek v Dobřanech a jejich odchod za hranice, zřejmě do okolí Rýna, jak Valterova listina předpovídá. Úvahy o jejich možném pobytu v blízkém Stříbře vznikly na základě špatného výkladu pramenů a byly již vyvráceny.⁵⁴

Ekonomická situace kláštera, která především zajišťovala jeho existenci, byla uspokojivá pouze v době, kdy nad klášterem drželi ochrannou ruku Vikard z Thürnau a Jan z Dobřan. Jejich donace stačily zabezpečit první kroky kláštera. Potom se situace začala rapidně zhoršovat, zvláště poté, co došlo ke změně majitele města (nebo trhové vsi) a magdalenitky se dostaly do područí Chotěšovských. Za nově vzniklé situace se klášter dostával do potíží. Jen stěží mohl hospodařit sám, navíc mu byly omezeny příjmy.

S uvedeným souvisí i otázka majetku kláštera. Jako podmínku pro hospodaření lze považovat nemovitý majetek. Podle analogie s jinými kláštery magdalenitek lze říci, že řád se nesoustřeďoval na pozemkové vlastnictví. Většinou kláštery dostávaly od jednotlivců donace malého rozsahu (několik hřiven, polovinu domu, atp.), které byly částečně směrovány na dům sám, ale i na jednotlivé členy konventu.⁵⁵

Že by dobřanský klášter získával takovéto odkazy a dary, nelze z pramenů potvrdit. Vzhledem k tomu, že se ale na všech místech v listinách, kde se hovoří o majetku kláštera, odvolávají magdalenitky pouze na donace učiněné Vikardem a Janem a na žádné jiné, lze o větším množství těchto drobných darů pochybovat.

Existence domu magdalenitek v Dobřanech spadá mezi konec padesátých let a rok 1282. Na příkladu tohoto kláštera je možné nahlédnout do počátečních problémů existence nové lokace.

Protože zrušení a rozeznání kláštera magdalenitek sloužilo k prospěchu chotěšovského kláštera, je možné předpokládat osobní zainteresovanost jeho probošta alespoň v pozadí celé záležitosti. Přímou iniciativu probošta

⁵³ Neuvádí je ani A. Simon: *L'Ordre des Pénitentes*, mezi registry listin, ani nejsou uvedeny v díle A. Schulte: *Urkundenbuch der Stadt Strassburg III.*, Strassburg 1884, kde je zaznamenána listina I.

⁵⁴ L. Lancinger - J. Muk ml.: *K stovebnímu vývoji*, s. 143—148.

⁵⁵ Například dary pro klášter magdalenitek ve Štrasburku také nejsou velkého rozsahu. Maximálně klášter dostává dům, další donace jsou spíše peněžního charakteru. Mnohé jsou takové, že část daru je věnována klášteru, část přímo jeho člence. Je tomu tak ovšem většinou v případech, kdy se jedná o příbuzenský vztah. Viz A. Schulte: *Urkundenbuch der Stadt Strassburg III.*, Strassburg 1884, č. 166, 321, 371, 372. Podobnou situaci, tedy konstituování a doplňování domu dcerami místních obyvatel, lze předpokládat spíše u Prahy, u Dobřan však velmi těžko.

Mirolava nelze však nijak z pramenů dokumentovat a tedy pozitivně prokázat. Lze spíše společně s J. Kadlecem hovořit o jeho „energičnosti a příčinnivosti“.⁵⁶

EXKURS: O PŮVODU JANA Z DOBŘAN

Nejasná zůstává také otázka původu jednoho z donátorů dobránského kláštera — Jana z Dobřan.⁵⁷ Zatímco editoři Českého diplomatáře jej s jinou osobou neztotožňují,⁵⁸ J. V. Šimák⁵⁹ předpokládá, a po něm totéž opakuje i M. Bělohlávek,⁶⁰ že tento Jan pochází z rodu Markvarticů a že byl později zván z Polné. Na to, že byl Markvartic, usuzuje z vlastního vztahu k lokalitě — poprvé se totiž z Dobřan uvádí roku 1243 Závíš.⁶¹ J. V. Šimák jej ztotožnil se synem Heřmana z Ralska Závíšem, bratrem Markvartovým. Tento Závíš je v listinách doložen k roku 1222⁶² a Jana Šimák potom považuje za jeho dědice. Důkaz podepírá navíc faktem, že potomek Jana z Polné, jménem Vikart, je stejného erbu jako jeho otec a drží statky u Turnova.⁶³

Toto tvrzení je však velmi diskutabilní. Nikde v pramenech není přímo ztotožněn Jan z Dobřan s Janem z Polné a ani úvahou tak nelze jednoduše činit. Prameny, které vypovídají o příbuzenských vztazích, jsou neúplné a mnohdy situaci spíše zatemňují.⁶⁴

Otcem Jana, později zvaného z Polné, byl pravděpodobně Zbyslav z Bračic, který se vyskytuje v listinách v letech 1211—1213.⁶⁵

Měl syna Jana, jak o tom poprvé svědčí listina pražského biskupa Pe-

⁵⁶ J. Kadlec, *Přehled*, s. 159.

⁵⁷ Druhý donátor — Vikard z Thürnau — se objevuje mezi lety 1243—1262 (CDB IV, s. 116 č. 36 — CDB V/1, s. 534 č. 359), umírá před rokem 1265, kdy se uvádí jeho vdova Vulfhilda (CDB V/3, s. 247 č. 1359). Viz též: J. V. Šimák: *Vikart z Trnavy*, ČSPSČ 4, 1896, s. 45—47.

⁵⁸ Viz CDB V/1, s. 303 č. 191, s. 305 č. 192, s. 366 č. 236, registry.

⁵⁹ J. V. Šimák: *Středověká kolonizace*, s. 594 pozn. 10. Na jiném místě (v dřívější práci) o něm hovoří jako o šlechtici neznámého původu. Srovnej: J. V. Šimák: *Vikart z Trnavy*, s. 46. Tvrzení je však staršího data, viz. L. Hosák: *Příspěvky k starému rodopisu moravskému II*. ČSPS XLIV, 1936, s. 139.

⁶⁰ M. Bělohlávek: *Dobřany za feudalismu*, s. 168.

⁶¹ CDM IV, s. 114 č. 34.

⁶² Rodem Markvarticů se naposledy zabývala I. Čornejová: *Děčínská větev pánů z Vartemberka v době předhusitské (1305—1415)*, Z minulosti Děčína a Českolipska IV, Ústí nad Labem 1985, s. 333—356. Studie se částečně zabývala i starším obdobím a je zde uvedena i další literatura. Závíš je zmíněn v listině CDB II, s. 214 č. 229.

⁶³ J. Emler: *Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých I*, Praha 1870, s. 56 č. 203, J. V. Šimák: *Vikart z Trnavy*, s. 47.

⁶⁴ CDB II, s. 241 č. 252, CDB III, s. 1 č. 2, s. 54 č. 54, s. 90 č. 85, s. 115, č. 100, CDB IV, s. 74 č. 13, s. 126 č. 42, CDB V/1, s. 70 č. 31, CDB V/2, s. 295 č. 663, RBM II, s. 852 č. 1982, RBM III, s. 455 č. 1168, s. 530 č. 1354, RBM IV, s. 737 č. 1852, s. 746 s. 1890, J. Emler: *Pozůstatky I*, s. 3 č. III, s. 53 č. 196, s. 56 č. 203 a *Letopis žďárský větší*, FRB II, s. 519—550.

⁶⁵ CDB II, s. 87 č. 90, s. 399 č. 367++.

regrina pro klášter Vilémovský z roku 1223, v níž je mezi svědky uveden „Johannes, filius Zbizlai de Bratersicz“.⁶⁶ Tento Jan byl za svého života maršálkem a založil kláštery v Nižkově (neúspěšně — šlo o předchůdce žďárského kláštera) a v Drobovicích.⁶⁷ Tituluje se obyčejně jako „comes“. Nikde se však v pramenech sám neuvádí s predikátem z Polné. Poslední výskyt tohoto Jana, syna Zbyslava, je v roce 1244 v listině, kterou dává dvě vesnice litomyšlskému klášteru.⁶⁸

K roku 1254 se vyskytuje v listině Přemysla Otakara II. pro Osek mezi svědky „Johannes de Polmna“.⁶⁹ Může jít o našeho Jana, ale to by předpokládalo, že by rezignoval na své dřívější označení „comes“ a začal vystupovat pod novým predikátem. Musel by kromě toho používat i jiného typáře, protože v roce 1282 v listině pro Drobovice⁷⁰ je použita pečeť Jana z Polné jeho synem Vikartem z Polné. Tato pečeť je okrouhlá, má na polceném štítě v pravé polovině lva, v levé tři lekna, zatímco Jan, syn Zbyslavův, je znám jezdeckou pečeti.⁷¹ Možnost zmíněné příbuznosti podporuje i listina biskupa Tobiáše pro drobovicový klášter z roku 1293, v níž se hovoří o tomto Vikartovi z Polné jako o vnukovi Jana, syna Zbyslavova.⁷²

Pozoruhodný je ale obraz na novém typáři, protože by to, v případě předpokládané totožnosti Jana z Polné a Jana, syna Zbyslavova, znamenalo skutečně radikální změnu pečete. Navíc by zde mohly být vyjádřeny i dosud neznámé příbuzenské svazky s rodem z Thürnau, neboť tři lekna jsou doložena jako znamení Vikarta z Thürnau.⁷³

Ztotožnění obou Janů odporují svědectví Jindřicha Heimburského, autora Větší kroniky žďárské, ačkoliv Jana, zakladatele původního kláštera v Nižkově sám nazývá z Polné.⁷⁴ Podle něj důvodem založení nového konventu bylo, že Jan neměl žádné děti a že se blížil ke sklonku svého života. Dále vypravuje, že Vikart z Thürnau a Jan, zakladatel původního kláštera v Nižkově (tedy Jan, syn Zbyslavův) byli velcí přátelé, ale oba zemřeli před založením žďárského kláštera Bočkem z Obrán.⁷⁵ Ale v němčem se kronikář mylí, zřejmě se mu popletly časové roviny; víme, že

⁶⁶ CDB II, s. 241 č. 252.

⁶⁷ CDB III, s. 54 č. 54, s. 115 č. 100, CDB IV, s. 74 č. 13.

⁶⁸ CDB IV, s. 126 č. 42.

⁶⁹ CDB V/1, s. 70 č. 31.

⁷⁰ RBM IV, s. 737 č. 1852, originál je uložen v Drážďanech.

⁷¹ CDB III, s. 115, č. 100. Obraz je setřený, takže nelze s jistotou rozpoznat, co nese jezdec za znamení na štítě. Srovnej též: L. Bílková: *Řád cisterciáků Osek (1207—1949)*, Katalog listin. In: Acta Litomericensia, SOA Litoměřice 1982, s. 6 č. 1. F. Trnka-J. F. Svoboda: *Urbář žďárského kláštera z roku 1407*, Selský archiv IX—XVI, 1914—1923, s. 125, 126 pozn. 14.

⁷² RBM IV, s. 746 s. 1890, „...quod dominus Johannes, filius Sbislai comitis, et filii sui Wychardus et Zawissius...“.

⁷³ CDB IV/2, Sigilla s. 15 č. 37.

⁷⁴ FRB II, s. 523.

⁷⁵ FRB II, s. 525.

svoji kroniku psal kolem roku 1300, zhruba o půl století po událostech.⁷⁶ Proto je nutné všechna jeho tvrzení, je-li to možné, ověřit ještě podle jiných pramenů. Sám Jan totiž hovoří v roce 1242 o své dceři Anně,⁷⁷ Vikard se objevuje naposledy v listinách roku 1262.⁷⁸ Datum Janova umrtí se stanovuje doposud podle Jindřicha Heimburského.⁷⁹

Podle další kronikářovy zmínky, že Vikart z Thürnau byl dědem mladých pánů na Polné,⁸⁰ i podle nového typáře, by se tedy dalo předpokládat, že spolu nadali i dobřanský klášter magdalenitek. Jednoznačně to však prokázat nelze. Protože se Jan, syn Zbyslavův, tituloval „comes“ a založil za svého života zmíněné kláštery, a vyskytuje se v listinách podstatně dříve než Vikart z Thürnau, je podivné, že na listinách pro magdalenitky vystupuje až na druhém místě, vždy za Vikardem (je tu navíc uveden jako jeho zeť).⁸¹ Také je zvláštní, že neuvedl vztah ke svému otci Zbyslavovi, který dříve úplně běžně a pravidelně v listinách uváděl.⁸² Tento vztah je připomínán i v listině biskupa Tobiáše pro Drobovice.⁸³

Spiše je pravděpodobnější, že tento Jan z Dobřan je totožný s Janem, který je uváděn v listině Volfhildy, vdovy po Vikartovi z Thürnau, z roku 1265, kterou získává klášter Zwettl ves Matzlesschlag.⁸⁴ Jan je tu zmiňován jako manžel Juty, dcery vydavatelčiny. Jedná se tedy o Vikartova zetě. Tato osoba nemůže být totožná s Janem, zakladatelem kláštera v Drobovicích (a tedy z Polné), také proto, že vdova po Janovi z Polné se jmenovala Eufemie.⁸⁵

Jestliže by však Jan z Dobřan skutečně byl Janem z Polné, potom nelze přímý vztah k rodu Markvarticů doložit. Potom by jeho otcem musel být Zbyslav, a toho není snadné do doposud známého rodokmenu

⁷⁶ M. Bláhová: *Klasifikace předhusitských narativních pramenů české proveniencie*, In: *200 let pomocných věd historických na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*, UK Praha 1988, s. 185, L. Hosák: *Středověké vyprávění prameny Moravy II*, Sborník VŠP v Olomouci, Historie 3, Praha 1956, s. 89, J. Šilhan: *Jindřich Heimburský*, VVM XX, 1968, s. 35n.

⁷⁷ CDB IV, s. 74 č. 13.

⁷⁸ CDB V/1, s. 534 č. 359.

⁷⁹ *Chronica domus sarensis*, Brno 1964, s. 240 pozn. k verši 239.

⁸⁰ FRB II, s. 525. V listinách A, B, a C je Jan z Dobřan jmenován jako Vikardův zeť.

⁸¹ Jsou to listiny A, B a C.

⁸² Viz listiny CDB II, s. 241 č. 252, CDB III, s. 1 č. 2, s. 54 č. 54, s. 90 č. 85, s. 115, č. 100, CDB IV, s. 74 č. 13, s. 126 č. 42.

⁸³ RBM IV, s. 746 č. 1890. Rozporuplnost zmíněných faktů vedla i k hypotéze, že Janové z Polné existovali vlastně dva. Viz: J. Šilhan: *Osecká listina*, VVM XXVIII, 1976, s. 201n.

⁸⁴ CDB V/3, s. 247 č. 1359. Plný text je v CDM III, s. 376 č. 374 a v FRA (DD) III, s. 424.

⁸⁵ CDB V/2, s. 295 č. 663. Je ale možné, že i ona byla dcerou Vikarta z Thürnau. Předpokládá to A. Sedláček: *Půcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Praha 1914, s. 100.

tohoto rodu zařadit, také proto, že jméno Zbyslav je tu zcela výjimečné.⁸⁶

MAGDALENERINNENKLOSTER IN DOBŘANY

Der vorliegende Aufsatz befaßt sich mit Schicksalen des Magdalenerinnenklosters in Dobřany (südwestlich von Pilsen), eines der ersten Klöster dieses Ordens in Böhmen und Mähren. Der Verfasser geht von einer diplomatischen und faktographischen Analyse der erhaltenen Schriftstücke aus.

Das Kloster in Dobřany wurde um die Hälfte des XIII. Jhs, wahrscheinlich als eine adelige Stiftung, gegründet. Seine Existenz war nicht lang. Das nachbarliche Prämonstratenserinnenstift in Chotěšov ging inzwischen sowie das Patronatsrecht über die Magdalenerinnenkirche in den Besitz der Stadt Dobřany über, und infolgedessen geriet nach einem dramatischen Streit das Magdalenerinnenkloster in Abhängigkeit von dem Stift Chotěšov. Im Jahre 1282 wurde es endgültig aufgelöst.

Trotz der kurzen Existenz des Klosters haben sich genügend Schriftstücke davon erhalten, eine bedeutendere diplomatische Tätigkeit der Magdalenerinnen ist allerdings nicht nachzuweisen. Es ist aber anzunehmen, daß sie sich im Bedarfsfall an das Kloster in Chotěšov wandten. Auch die materiale Basis des Klosters war minimal.

In einem Exkurs wird die Frage nach der Abstammung eines der Stifter — des Johann von Dobřany, des Schwiegersohnes des Wikart von Thürnau — erörtert. Es ist problematisch, ihn mit Johann von Polná gleichzusetzen, wie es in der älteren Literatur angeführt wird. Höchstwahrscheinlich handelt es sich noch um einen anderen Schwiegersohn des Wikart von Thürnau, welcher in der Urkunde der Witwe von Wikart (CDB V.3 S. 247 Nr. 1359) aus dem Jahre 1265 erwähnt wird.

Übersetzt von Zdeněk Mareček

⁸⁶ I. Čornejová: *Děčínská větev*, s. 335. Další výhrady k příbuzenství Markvarticů a pánů z Polné jsou uvedeny u A. Sedláčka: *Českomoravská heraldika II*, část zvláštní, Praha 1925, s. 15.

